

Sygn. akt III CZP 27/10

POSTANOWIENIE

Dnia 27 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Skarbu Państwa-Dyrektora Izby Celnej w K.

przy uczestnictwie Wiktora M. i Krystyny M.

o wpis,

na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 27 maja 2010 r.,

na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Okręgowy

postanowieniem z dnia 20 stycznia 2010 r.,

"Czy administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka?"

odmawia podjęcia uchwały.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy rozpoznawał apelację wnioskodawcy Skarbu Państwa - Dyrektora Izby Celnej w K. od postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 16 listopada 2009 r. w sprawie o wpis hipoteki przymusowej zwykłej w księdze wieczystej nieruchomości, będącej własnością uczestników postępowania Wiktora M. i Krystyny M. pozostających w ustawowej wspólności małżeńskiej.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Rejonowy uchylił wpis dokonany przez referendarza sądowego i oddalił wniosek o dokonanie wpisu wymienionej hipoteki. Jako podstawę rozstrzygnięcia Sąd wskazał art. 626⁹ k.p.c., stwierdzając w uzasadnieniu, że dołączony do wniosku administracyjny tytuł wykonawczy o zobowiązaniu podatkowym nie stanowi wystarczającej podstawy wnioskowanego wpisu, ponieważ dotyczy on jedynie uczestnika postępowania, podczas gdy w księdze wieczystej ujawnione jest prawo własności na rzecz uczestnika i uczestniczki postępowania, będących w ustawowej wspólności majątkowej. Powołał się ponadto na obszerne orzecznictwo Sądu Najwyższego, zgodnie z którym podstawę wpisu hipoteki przymusowej zwykłej na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej może stanowić jedynie tytuł wykonawczy wystawiony na obojga małżonków. Wynika to z roli szczególnego środka egzekucyjnego, jaką pełni hipoteka przymusowa, skoro zatem art. 27c ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 229, poz. 1254 ze zm. dalej jako u.p.e.a.) wymaga do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, aby tytuł wykonawczy był wystawiony na oboje małżonków, to również wpis hipoteki przymusowej do księgi wieczystej wymaga spełnienia tej przesłanki.

W apelacji wnioskodawca domaga się uchylenia postanowienia Sądu pierwszej instancji, podnosząc, że orzecznictwo niektórych sądów administracyjnych uważa, iż art. 27c u.p.e.a. nie ma zastosowania do przypadków w których za zobowiązania podatkowe nie ponosi odpowiedzialności współmałżonek, albo ponosi tę odpowiedzialność tylko z majątku wspólnego. W uzasadnieniu apelacji powołał się na argument płynący z orzecznictwa

administracyjnego, że w sytuacji, gdy współmałżonek ponosi odpowiedzialność za zobowiązania podatkowe tylko z majątku wspólnego, to do prowadzenia egzekucji z tego majątku wystarcza tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko podatnikowi, a wydanie tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi zobowiązanego jest niedopuszczalne na podstawie art. 27c u.p.e.a., ponieważ mogłoby to prowadzić do egzekucji także z majątku osobistego tego małżonka, co poszerzałoby jego odpowiedzialność.

W toku rozpoznawania apelacji wyłoniło się zagadnienie prawne, sformułowane na wstępie, przedstawione przez Sąd Okręgowy do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozważenie przedstawionego zagadnienia prawnego należy zacząć od stwierdzenia, że hipoteka przymusowa może mieć postać hipoteki kaucyjnej i podstawą jej ustanowienia jest nieostateczna decyzja administracyjna, a także hipoteki zwykłej w rozumieniu art. 109 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm., dalej jako u.k.w.h.) i z kolei jej podstawą jest sądowy i administracyjny tytuł wykonawczy (zob. postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 416/04, Lex nr 277087 oraz wcześniejsza uchwała SN z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04 oraz postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2004 r., II CK 274/04).

Hipoteka przymusowa kaucyjna występuje w art. 111 u.k.w.h. (zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 października 2004 r., III CZP 33/04, OSNC 2005, nr 3, poz. 43), mając podstawę w przepisach szczególnych, to znaczy w art. 34 § 1 i 2 pkt 2 oraz w art. 35 § 2 pkt 1a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 8 poz. 60 ze zm., dalej jako Ordynacja podatkowa). Przepisy prawa podatkowego przewidują wspomnianą już hipotekę przymusową zwykłą, przy czym podstawę wniosku o jej wpis może stanowić tytuł wykonawczy wydany w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym, bez potrzeby zaopatrywania go w sądową klauzulę wykonalności (art. 35 § 2 Ordynacji podatkowej, art. 109 ust. 1 u.k.w.h.; zob. uchwałę SN z dnia 18 maja 1995 r., III CZP 63/95, OSNC 1995, nr 10, poz. 142;

uchwała SN z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02, OSNC 2003, nr 9, poz. 115). Zagadnienie prawne przedstawione w niniejszej sprawie dotyczy takiej właśnie hipoteki przymusowej zwykłej.

Hipoteka przymusowa należy do szeroko rozumianego postępowania egzekucyjnego. Orzecznictwo jest w tej sprawie zgodne od wielu lat, uzasadniając to wyraźnie egzekucyjnym charakterem norm prawnych stanowiących o hipotece przymusowej (por. postanowienie SN z dnia 12 czerwca 1997 r., III CKN 72/97 oraz uzasadnienie uchwały SN z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006, nr 2, poz. 27 wraz ze wskazanym tam orzecznictwem). Wprawdzie zatem postępowanie wieczystoksięgowe dotyczące wpisu hipoteki przymusowej nie jest sposobem egzekucji, ani jego skutkiem nie jest wyegzekwowanie roszczenia, ale zmierza ono do ułatwienia przyszłego postępowania egzekucyjnego, stanowiąc środek zabezpieczenia interesów fiskalnych (por. powołane postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 416/04). W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2003 r. (III CZP 68/03, OSNC 2004, nr 12, poz. 191), odnoszącej się do wszystkich należności o charakterze publicznoprawnym wyraźnie się stwierdza, co znajduje poparcie doktryny, że „postępowanie dotyczące hipoteki przymusowej w księdze wieczystej powinno być traktowane jak postępowanie egzekucyjne”.

Wpisanie hipoteki obciążającej nieruchomości będącą majątkiem wspólnym małżonków nie pozostaje w takim razie bez wpływu na prawa małżonka, który nie jest zobowiązanym podatnikiem. Jak trafnie przypomina się w orzecznictwie hipoteka jest ograniczonym prawem rzeczowym (art. 244 k.c.) i obciąża nieruchomości, a więc prawo własności właściciela (właścicieli) nieruchomości obciążonej; hipoteka jest prawem ustanawianym na rzeczy cudzej (powołana uchwała SN z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05). W takim razie musi się uwzględnić prawa współwłaścicieli, chronione konstytucyjnie (art. 21 i 64 Konstytucji RP) oraz w szczególności przez art. 140 i nast. k.c., art. 222 i nast. k.c.). Jeżeli więc jest ustanawiana hipoteka przymusowa na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka, to to ograniczone prawo rzeczowe wpływa na zmniejszenie zakresu prawa własności tegoż małżonka, mimo że nie jest on podmiotem zobowiązania podatkowego. Skoro tak, to należy temu małżonkowi zapewnić takie środki ochrony jego interesów, aby mógł

występować w postępowaniu dotyczącym realizacji zobowiązania podatkowego zabezpieczonego wpisaną hipoteką przymusową, podobnie jak zobowiązany podatnik - współmałżonek.

W orzecznictwie wyrażony został ogólny pogląd, z powołaniem się na art. 109 ust. 1 u.k.w.h., że hipotekę przymusową wierzyciel może uzyskać na podstawie tytułu wykonawczego skierowanego przeciwko wszystkim uprawnionym do przedmiotu hipoteki (postanowienie SN z dnia 18 października 2000 r., V CKN 118/00, nie publ.). Pogląd ten został podzielony przez późniejsze orzecznictwo, zgodne zwłaszcza co do konieczności wystawienia tytułu wykonawczego będącego podstawą wpisu hipoteki przymusowej na obojga małżonków, mimo że zobowiązanym podatkowo jest tylko jeden z nich. Podstawa normatywna dla takiego twierdzenia znajduje się w art. 27c u.p.e.a., który został wprowadzony ustawą nowelizującą z dnia 6 września 2001 r. (Dz. U. Nr 125, poz. 1368). Przepis ten stanowi, że „Jeżeli egzekucja ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i z ich majątków osobistych, tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków”.

Konieczność wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego na obojga małżonków z powołaniem się na art. 27c u.p.e.a. przyjmuje Sąd Najwyższy w zdecydowanej większości swoich orzeczeń, począwszy od powołanej już uchwały z dnia 18 września 2002 r. (III CZP 49/02), następnie uchwały z dnia 28 października 2004 r. (III CZP 33/04) i postanowienia z dnia 15 grudnia 2004 r. (II CK 274/04). W tezie pierwszej postanowienia SN z dnia 5 stycznia 2005 r. (II CK 416/04) znajdujemy stwierdzenie, że z art. 27c u.p.e.a. wynika, iż „jeżeli egzekucja ma być prowadzona z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, to tytuł wykonawczy powinien być wystawiony na oboje małżonków. Do wpisu hipoteki przymusowej, której przedmiotem jest taka nieruchomość, konieczne jest istnienie tytułu wykonawczego wystawionego na oboje małżonków”. Z kolei w uchwale SN z dnia 18 marca 2005 r. (III CZP 3/05) czytamy w tezie, że „Administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka”.

Odmienne, odosobnione stanowisko, wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 11 stycznia 1995 r. (II CRN 149/94, OSNC 1995, nr 5, poz.84). Zostało ono wydane jeszcze przed wprowadzeniem do systemu prawnego art. 27c u.p.e.a. Doktryna zwłaszcza w dziedzinie prawa publicznego wyrażała również zdanie aprobujące wystawienie tytułu wykonawczego tylko na zobowiązanego ze skutkami wobec drugiego małżonka, powołując się na art. 41 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Spotkało się to z krytyką doktryny cywilistycznej.

Na gruncie art. 27c u.p.e.a. stanowisko odmienne od wyrażanego powszechnie przez Sąd Najwyższy występowało w niektórych orzeczeniach sądów administracyjnych, w których znaczenie tego przepisu odnoszono początkowo do egzekucji, która ma być prowadzona z majątku osobistego zobowiązanego oraz z majątku wspólnego, a nie gdy jest ona kierowana i do majątku wspólnego i majątków osobistych każdego z nich (por. wyrok NSA z dnia 18 stycznia 2006 r., II FSK 146/05, Lex nr 201455). Obserwuje się wszakże, że orzecznictwo to przeszło ewolucję, na co wskazują powoływane w postanowieniu Sądu Okręgowego przedstawiające zagadnienie prawne, odmienne od poprzednich wyroki sądów administracyjnych: WSA w Warszawie z dnia 17 stycznia 2008 r. (II GSK 335/07, Lex nr 471050) oraz WSA w Opolu z dnia 13 lipca 2009 r. (I SA/Op 221/09, Lex nr 552485). W pierwszym z nich WSA w Warszawie stwierdził ogólnie, że „każde prowadzenie egzekucji przeciwko podatnikowi z majątku wspólnego wymaga wystawienia tytułu wykonawczego na oboje małżonków”. Podobne znaczenie ma wyrok WSA w Bydgoszczy z dnia 25 kwietnia 2008 r. (I SA/Bd 101/08, Lex nr 452982). Natomiast w powołanym wyroku WSA w Opolu zostało w tezie zawarte już krótkie, mające zasadnicze znaczenie dla całej kwestii, uzasadnienie wyrażonego poglądu. Jeżeli zatem prowadzona egzekucja dotyczy majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, odpowiadającego majątkiem wspólnym, to tytuł wykonawczy należy wystawić przeciwko obojgu małżonkom, bo „tylko wówczas zobowiązany i jego małżonek uprawnieni będą do wnoszenia przewidzianych w ustawie środków zaskarżenia, w tym zarzutów na postępowanie egzekucyjne”. Dostrzeżona została wskazywana wcześniej potrzeba uwzględnienia interesów małżonka osoby zobowiązanej podatkowo, choć z uzasadnienia wynika,

że nie ze względu na sytuację materialnoprawną którą stanowi obciążenie nieruchomości ograniczonym prawem rzeczowym, jakim jest hipoteka, ale z powodów proceduralnych, to znaczy gwarantowanego Konstytucją (art. 78) stworzenia instytucjonalnych ram pozwalających na zaskarżenie każdego rozstrzygnięcia wydanego przez organy państwa w postępowaniu przed pierwszą instancją odnoszącego się do wolności i praw obywatelskich, a za takie działania należy uznać egzekucję administracyjną skierowaną do majątku wspólnego małżonka z zobowiązanym podatnikiem. Jednocześnie słusznie wyłączono małżonka z kręgu zobowiązanych w rozumieniu art. 1a pkt 20 u.p.e.a., jako że zobowiązanym pozostaje wyłącznie podatnik (tak też WSA w Krakowie w wyroku z dnia 2 września 2008 r. (I SA/Kr 696/08, Lex nr 524187).

W orzecznictwie, zarówno Sądu Najwyższego, jak i Naczelnego Sądu Administracyjnego i sądów administracyjnych, przychylnego dominującemu stanowisku odnośnie do konieczności wystawienia administracyjnego tytułu wykonawczego na oboje małżonków na podstawie art. 27c u.p.e.a. stwierdza się, że gdyby oboje małżonkowie mieli status zobowiązanego, to jest oczywiste, że odpowiedzialiby i majątkami odrębnymi i z majątku wspólnego, a wówczas art. 27c u.p.e.a. byłby zbędny. Podstawa do wystawienia tytułu wykonawczego znajdowała by się wówczas w przepisach ogólnych, to znaczy w art. 26 i 29 § 1 Ordynacji podatkowej. Według tych przepisów podatnik odpowiada całym swoim majątkiem za podatki, przy czym w odniesieniu do osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność ta obejmuje majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka. Zwrócić przy tym należy uwagę, że art. 29 Ordynacji podatkowej stanowi regulację materialnoprawną, a egzekucja świadczeń jest unormowana przez przepisy proceduralne, a te muszą uwzględniać interes małżonka osoby zobowiązanej. Powołany przepis nie zostaje więc naruszony przez wymaganie wystawienia tytułu wykonawczego przeciwko obojgu małżonkom, jeżeli egzekucja ma być prowadzona z nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego. Przepisy egzekucyjne umożliwiają w rezultacie poniesienie odpowiedzialności przez małżonka zobowiązanego, który w rozumieniu prawa materialnego (podatkowego) tym zobowiązanym nie jest.

Z powyższego wyłania się przekonujący wniosek, że wprowadzenie art. 27c u.p.e.a. było zasadne i ma zastosowanie właśnie do takich sytuacji, w których małżonek nie powinien zostać zaliczony do osób zobowiązanych podatkowo. Tylko jeden z małżonków jest podmiotem zobowiązanym, a drugi takiego statusu nie ma, ale zachodzi podstawa do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka. Dla wypełnienia tej podstawy prawnej konieczne jest wystawienie tytułu wykonawczego wspólnie na oboje małżonków. Odmienne wykładnia art. 27c u.p.e.a. świadczyłaby o nieracjonalności ustawodawcy, włączającego ten przepis w 2001 r. do systemu prawnego. Ustawodawca natomiast celowo w hipotezie art. 27c u.p.e.a. wyróżnił małżonka, będącego podmiotem zobowiązanym i małżonka tegoż zobowiązanego.

Posługując się wykładnią historyczną i celowościową też należy wskazać na potrzebę zamieszczenia art. 27c w ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, ponieważ uczynione to zostało po to, aby powstała możliwość zaspokojenia zobowiązań z majątku wspólnego, objętego współwłasnością łączną, jeżeli zobowiązany jest tylko jeden z małżonków. Jednocześnie doszło do oczekiwanego zagwarantowania środków obrony małżonkowi zobowiązanego. Nastąpiło zatem zrealizowanie na poziomie ustawowym ochrony dwóch wartości konstytucyjnych: ochrony prawa własności i ochrony prawa do sądu.

Wnioski powstałe na gruncie przeprowadzonej analizy nie pozwalają na uwzględnienie argumentów przytoczonych przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa, która wypowiedziała się w odniesieniu do zagadnienia prawnego w niniejszej sprawie w pisemnym stanowisku. Zmierza ono w toku wywodów do udzielenia pozytywnej odpowiedzi Sądowi stawiającemu zagadnienie, z powołaniem się na wiele okoliczności, w tym także znanych z orzeczeń sądów administracyjnych, od stanowiska których następnie odstąpiono. Jest zrozumiałe, że można próbować prezentować zdanie odmienne od tego, które w obecnym orzecznictwie przeważa, jednak skład orzekający w niniejszej sprawie takiego kierunku rozumowania nie podziela.

Przeprowadzone dotychczas rozważania zawierają wystarczające argumenty do stwierdzenia, że wbrew obiekcyjom zgłoszonym przez Sąd Okręgowy

na tle rozpoznawanej apelacji, zawartych w pytaniu postawionym na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. nie występuje zagadnienie prawne, które można uznać za budzące „poważne wątpliwości”. Odpowiedź negatywna na postawione przez ten Sąd pytanie jest klarowna w świetle powołanego i publikowanego orzecznictwa Sądu Najwyższego, a wskazywane w uzasadnieniu postanowienia tegoż Sądu rozbieżności w orzecznictwie dzisiaj już nie występują.

W uzasadnieniu Sąd pytający dochodzi prawdopodobnie sam do takiego wniosku i dlatego już niezależnie od ustalonego stanu faktycznego sprawy, na tle której sformułował zagadnienie, zdaje się oczekiwać jakiegoś podsumowania poglądów Sądu Najwyższego i odniesienia się do orzecznictwa sądów administracyjnych w kwestii, której dotyczy pytanie. Formułując zagadnienie podnosi także ogólniejszą potrzebę uzyskania stanowiska względem niektórych przepisów kodeksu postępowania cywilnego o egzekucji należności o charakterze cywilnoprawnym i publicznoprawnym, jeśli tytuł egzekucyjny jest wydany wobec małżonków. Nie do takich jednak celów służy uprawnienie sądu rozpoznającego apelację, ażeby przedstawić zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.